НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНИ “КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО”

КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ПРАКТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

“ПРАКТИЧНИЙ КУРС ПЕРЕКЛАДУ”

на тему: **ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ РЕАЛІЇ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ КАДЗУО ІШІГУРО “AN ARTIST OF THE FLOATING WORLD” ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ)**

Студентки 4 курсу
групи ЛА-81
спеціальності 035 “Філологія”
Горлецької Катерини Олександрівни
Науковий керівник −
д.філол.н., проф. Воробйова О. П.

Кількість балів: _____Оцінка: _____

Члени комісії _____ст. викл. Ковальська Н. В. _____

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

_____д.філол.н., проф. Воробйова О. П._____

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1 РЕАЛІЯ ЯК ЛІНГВАЛЬНЕ ЯВИЩЕ. КЛАСИФІКАЦІЯ РЕАЛІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ 6

1.1 Зміст терміна «реалія» в лінгвістичних і перекладацьких студіях 6

1.2 Критерії та підходи до класифікації реалій 9

1.3 Функції і роль реалій у мові та тексті: лінгвокультурний аспект 14

1.4 Поняття «реалія» в перекладацькому дискурсі. Способи та особливості перекладу реалій 16

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1 20

РОЗДІЛ 2 ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕАЛІЙ У РОМАНІ КАДЗУО ІШІҐУРО “AN ARTIST OF THE FLOATING WORLD” ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ 22

2.1 Особливості роману Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World”. 22

2.2 Типологія та перекладацькі особливості японських реалій у романі. 24

2.3 Функціонування та кількісна характеристика реалій за типологією і способом перекладу. 27

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2 30

ВИСНОВКИ 32

РЕЗЮМЕ 34

RÉSUMÉ 36

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 37

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ 42

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ 43

ВСТУП

Протягом століть основний аспект процвітання кожної нації полягав у розвитку й поширенні власної мови та культурних цінностей. У повсякденному суспільному та політичному житті з'являлися нові предмети та явища, відбувалися важливі в історії народу події, які вносили певні корективи в еволюцію мови, поповнюючи її лексичний склад. Такими словами культурного характеру вважають реалії, оскільки вони несуть у собі ознаки національної автентичності.

Ці лексичні одиниці дедалі більше привертають увагу лінгвістів та перекладознавців, які намагаються детальніше розглянути питання зв'язку мови та культури народу, адже у їхньому симбіозі закладений код нації, що сприяє постійному розвитку та підтримує існування соціуму, об'єднаного спільними цінностями.

Курсову роботу присвячено дослідженню теоретичних засад вивчення реалій як лінгвального явища та практичному аналізу перекладу цих лексичних одиниць з англійської мови на українську у романі Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World" (Ishiguro).

Актуальність роботи зумовлена посиленою увагою до збереження культурних цінностей та особливостей, які характеризуються мовними змінами та використанням слів-маркерів певної культури, зокрема реалій. Важливість дослідження реалій також полягає у недостатньому розкритті цього поняття у лінгвістичних і перекладознавчих студіях та пов'язаних з ними наукових сферах. Спосіб систематизації теоретичних відомостей про реалії та простеження їх використання в художньому творі допомагають розглянути це поняття з огляду на нові перспективи у дослідженнях лінгвокультурного аспекту дискурсу.

Метою роботи є визначення місця й ролі лінгвокультурних реалій у формуванні мовних та культурних особливостей соціуму, представлених у романі-антиутопії Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World" та розкриття шляхів їх відтворення в україномовному перекладі роману.

Згідно із метою дослідження було поставдено такі **завдання**:

- схарактеризувати концепт реалії у сучасних лінгвістичній та перекладацькій сферах;
- розглянути особливості класифікацій реалій;
- розкрити функціонування реалій у художніх творах;
- узагальнити особливості та способи перекладу реалій у художньому тексті;
- встановити особливості функціонування реалій у романі Кадзуо Ішігуро “An Artist of the Floating World”;
- систематизувати шляхи перекладу лінгвокультуних реалій в українськомовному перекладі аналізованого роману.

Об’єктом дослідження слугують лінгвокультурні реалії в оригіналі та перекладі роману-антиутопії Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World”.

Предмет дослідження становлять особливості використання реалій у романі Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World” та специфіка їх інтерпретації в українськомовному перекладі роману.

Матеріалом дослідження слугують 30 фрагментів з використанням лінгвокультурних реалій, виокремлені з роману Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World” (Ishiguro) та його українськомовного перекладу Тетяни Савчинської «Художник хиткого світу» (Ішіґуро).

Для досягнення поставлених завдань було застосовано такі **методи** дослідження: *аналіз* видів лінгвокультурних реалій та встановлення їх відсоткового відношення за *методом кількісних підрахунків*; *описовий метод* для з’ясувань теоретичних засад дослідження поняття «реалія», здійснення характеризації виокремлених з роману лексичних одиниць за типами та способами перекладу; *метод кількісних підрахунків* для побудови діаграм частотності переважання в романі окремих видів реалій та шляхів перекладу, представлених в українськомовному варіанті; *синтез на основі аналізу*, що дозволив систематизувати результати

дослідження, встановити функційні властивості та частотність вживання реалій різних видів і застосування способів перекладу, наявних у романі-антиутопії та його україномовному варіанті.

Практичне значення роботи полягає у тому, що представлені результати дослідження різних видів реалій, способів їх перекладу та ролі в художніх текстах можуть бути використані на заняттях з практичного курсу перекладу. Підсумки дослідження та згруповані теоретичні відомості про лінгвокультурні реалії можуть стати джерелом для подальшого вивчення цього питання у лінгвістичних та перекладацьких студіях.

Апробація роботи. Результати дослідження було опубліковано на Міжнародній студентській науково-практичній онлайн конференції “Реалізація наукового потенціалу студента вищої школи: виклики, перспективні напрямки” та оприлюднені у вигляді тез на тему: “Лінгвокультурні реалії. Їх типологія та функціонування як лінгвального явища” (Київ, 2022) [12].

Структура та обсяг роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до них, загальних висновків, резюме українською та англійською мовами, списків використаних джерел, скорочень назв лексикографічних джерел та скорочень назв джерел ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи становить 43 сторінки (обсяг основного тексту – 31 сторінка).

РОЗДІЛ 1

РЕАЛІЯ ЯК ЛІНГВАЛЬНЕ ЯВИЩЕ. КЛАСИФІКАЦІЯ РЕАЛІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Споконвіку людство приділяло велику увагу традиціям та звичаям, намагаючись зберегти та передати нащадкам матеріальні та духовні цінності. Завдяки цьому суспільство переймало норми поведінки, які формували його менталітет [38, с. 6]. Різноманітні переконання ставали підґрунтям для формування світогляду певного народу, знання, передані предками, знаходили застосування в ремеслах, піснях, наукових працях, мистецтві – у культурі загалом. Саме вона була невід'ємним чинником єдності народу, який впливав на розвиток усіх сфер життя суспільства [там само].

Варто зазначити, що тісний взаємозв'язок людини й культури сприяв збагаченню та наповненню мовного середовища [16, с. 55]. Усі зміни в соціальній сфері приводили до певних змін у лінгвокультурних традиціях конкретної нації, у тому числі шляхом утворення нових слів чи словосполучень на позначення окремих понять чи явищ, характерних і зрозумілих лише в середовищі, де вони історично виникли і сформувались. Згодом на позначення таких лексичних одиниць чи висловлювань стали використовувати термін «реалія» [48, p. 142].

1.1 Зміст терміна «реалія» в лінгвістичних і перекладацьких студіях

У XX столітті феномен реалій як компонентів лінгвокультурної сфери суспільного життя став головним об'єктом у детальному вивченні розвитку етносу та його культурних особливостей. Походження і значення культурно-навантажених слів та словосполучень стали одними із основних питань у дослідженні цих лексичних одиниць. Зокрема Є. М. Верещагін стверджував, що кожна мова складається зі слів, які відображають її особливості [6, с. 16].

Більш того, під час вивчення реалій поставали нові питання, наприклад, коли зародились відповідні поняття, що були вжиті місцевими жителями, як вони формувалися та видозмінювалися. Крім цього, при здійсненні аналізу лінгвокультурних реалій виникали деякі труднощі, зокрема щодо інтерпретації художніх творів. Особливості перекладу, відтворення змісту та значення реалій, пошук відповідників, що будуть зрозумілими для читача цільової аудиторії, були одними із основних проблем у галузі перекладознавства.

Згідно із словниковими дефініціями реалія – це поняття на позначення реальних речей або предметів, вживання яких пов'язане з повсякденним життям та культурою окремої нації (CD).

У термінах перекладознавства реалії належать до класу безеквівалентної лексики та складають окрему перекладацьку категорію [49, p. 273], аналіз лексичних виявів якої потребує копіткої праці фахівців.

Трактування поняття «реалія» спирається на широкий спектр думок, ідей та фактів залежно від сфери вжитку цього терміна, наприклад у перекладознавстві [49, p. 273] чи лінгвокультурознавстві [61, с. 20].

Уперше термін «реалія» зустрічається у праці відомого філолога та перекладознавця А. В. Федорова «Про художній переклад» (1941). На думку автора, це поняття стосується матеріального побуту та суспільного життя громади [36, с. 89]. Він не лише вживає термін «безеквівалентна лексика», а й виокремлює реалію як сталий елемент у складі будь-якої мови [там само]. Серед засадничих праць про реалії слід згадати книгу болгарських вчених С. Влахова та С. Флорина «Неперекладне у перекладі» (1980), у якій вони детально описують властивості «неперекладених» слів та виокремлюють основні аспекти їх вивчення, звертаючи увагу на способи їх перекладу, класифікації за певними критеріями та базові характеристики [8, с. 19]. Варто зазначити й доробок В. С. Виноградова «Лексичні питання художньої прози» (1978) [7]. Окрім вищезазначених науковців, дослідженням реалій займалися Є. М. Верещагін [6], В. Г. Костомаров [6], А. Вежбицька [5], О. Ф. Бурбак [3] та ін.

Серед українських фахівців у сфері перекладу вперше термін «реалія» було використано у книзі О. Л. Кундзіча «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» (1954), де він зазначає практичну неможливість перекладу таких елементів, наприклад, у піснях. Дослідник стверджує, що словесно-музичні твори окремого народу можна цілком вважати повноцінною культурною реалією і саме тому її не варто інтерпретувати [25, с. 104]. Погляди О. Л. Кундзіча поділяє і відомий перекладознавець В. В. Коптілов, який додає, що реалії можуть позначати явища чи предмети, під час перекладу яких неможливо підібрати відповідник [17, с. 34].

Існують розбіжності стосовно того, що власне належить до реалій. Так, Г. В. Шатков у 1952 році висунув теорію, що до реалій потрібно відносити власні імена, а також слова, що мають національну специфіку [40, с. 57]. У тому ж році Л. М. Соболєв уточнив визначення терміна «реалія» як такого, що позначає неперекладні одиниці на позначення побутових предметів, а також слова, характерні для того чи іншого етносу [33, с. 290]. Крім того, дослідник уналежнює до реалій також прислів'я і приказки [там само]. Такий погляд на виокремлення цих лексичних одиниць є дуже суперечливим, адже окремі компоненти народних висловів самі по собі можуть виступати реаліями [8, с. 19]. Спростовують також і думку стосовно неможливості перекладу реалій, тому що до реалій, все ж таки, можливо підібрати відповідники, але тоді реалія матиме дещо інше значення [15, с. 149].

Згідно із думкою Г. Д. Томахіна, реалії – це слова, характерні лише для окремого народу на позначення елементів побуту, культури, міфології, власних імен літературних та національних героїв, історичних подій тощо [34, с. 5]. Подібної думки притримувався також і В. Россельс, який вважав, що реалії – це слова, що позначають явища, поняття та предмети, які описують спосіб життя народу та є частиною його культури, а отже не вживаються у мові інших етносів [32, с. 169].

У плані структури реалій, дискусійним є питання стосовно того, до якого рівня мови відносити такі лінгвокультурні одиниці. Реалії також можуть бути виражені словами та словосполученнями, різноманітними скороченнями й навіть цілими

реченнями [8, с. 18]. Проте деякі науковці, такі як С. Влахов і С. Флорин [8], А. В. Федоров [36] та Л. Н. Соболєв [33] наполягали на тому, що реалії − це слова, тобто лексичні одиниці, а також у деяких випадках словосполучення [8, с. 18]. У такому разі можна говорити про «номінативне словосполучення», яке за семантикою прирівнюють до окремого слова. Тому існує думка, що кальки й абревіатури також можна віднести до реалій, оскільки їх часто вважають саме такими словосполученнями [там само].

Більш того, Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров вивчали реалії не лише з суто лінгвістичних позицій. Окрім мовознавчого аспекту вони також враховували лінгвокультурні та лінгвокраїнознавчі особливості реалій. Науковці зазначали, що реалії – це складні та проблематичні для вивчення одиниці мови й культури, які важко зрозуміти без конкретних знань з етнографії [6, с. 12]. Отже, будемо виходити з того, що до складу реалій варто відносити не лише культурно навантажені слова та словосполучення, а й сталі вирази та фразеологізми, що вирізняються семантикою історичного чи етнографічного характеру.

1.2 Критерії та підходи до класифікації реалій

Незважаючи на глобалізацію, а можливо, завдяки їй, реалії дедалі частіше зустрічаються в художніх творах, новинному дискурсі, різноманітних інтернет-виданнях тощо. Такі слова і словосполучення можуть мати різне походження, сферу вживання, поняттєвий зміст та роль у мові певного народу. Щоб зрозуміти, де саме й як використовують реалії, варто розглянути підходи до їх класифікацій, які спираються на певні критерії.

Одними із основних аспектів розподілу реалій С. Влахов вважає належність маркованих слів до загальновживаних в одній мові та до «чужих» у культурі іншого народу, а також їхнє формування шляхом звичайного словотвору [8, с. 9].

Більш того, М.П. Кочерган [18] розглядає процес виокремлення реалій відповідно до таких критеріїв:

семантичний, що передбачає з'ясування значення слова;

граматичний, що характеризує творення форм слів-реалій;

функційно-стилістичний, який допомагає сформувати національний колорит у художньому творі в поєднанні з його смисловим посилом [18, с. 42 – 45].

Розглядаючи реалію у складі безеквівалентної лексики, дослідник також пропонує вивчати ці лексичні одиниці з огляду на такі можливі зміни:

переклад (як лексично маркована лексика, реалії практично не мають відповідників у мові перекладу);

експеримент (під час здійснення психолінгвістичного аналізу до категорії слів-реалій відносять ті, що містять у собі етнічні та національно-культурні властивості значень) [там само].

За *структурою* Р. П. Зорівчак [13] поділяє реалії на:

реалії-одночлени: *"a threepence" – «три пенси (британська монета)»*, "*a sheriff" – «шериф»*;

реалії-полічлени, які мають номінативний характер: *"a toffee apple" – «глазуроване яблуко на паличці», "St. Valentine`s Day" – «День Святого Валентина»;*

реалії-фразеологізми: *"to enter the Stationer's hall" – «реєструвати авторське (видавниче) право», "to reach the woolsack" – «стати лордканцлером»* [11, с. 5].

Розгляд реалій з *граматичного боку* показує, що вони можуть набувати різних частиномовних форм, а саме, дієслівної, прикметникової, іменникової, дієприкметникової та дієприслівникової, наприклад, «лірникувати» – «лірникуючи» – «лірник», що в українській мові означає виконавця народних пісень на лірі (СУМ). Загалом реалії містять у своєму складі семи, що мають денотативне значення [11, с. 6], проте деякі з них є носіями конотативного значення, маркуючи етнокультурні особливості лексики та її належність до культури певного народу.

Однією з найбільш влучних та ґрунтовних вважають класифікацію, укладену С. Влаховим та С. Флориним, які розглянули поняття реалій, враховуючи різні аспекти та особливості їх вживання в англійській мові [8]. Дослідники поділяють реалії за предметною та локативною ознаками, що пов'язані з мовним та національно-культурним аспектами.

За *предметною* ознакою виокремлюють три тематичні категорії реалій:

географічні реалії (*"twister", "prairie"*);

етнографічні реалії (*"farmer", "cricket", "blues"*);

суспільно-політичні реалії (*"lord", "department", "hipster"*) [11, с. 4].

Відповідно, **географічні реалії** поділяються на слова, що позначають поняття фізичної географії *("tornado" – «торнадо», "mistral" – «містраль», "fjord" – «фіорд»*), географічні об'єкти, пов'язані з діяльністю людини *("polder" – «польдер»,* осушена ділянка біля узбережжя), ендемічні види тварин або рослин *("sequoia" – «секвоя», "koala" – «коала»*) [там само].

Що стосується **етнографічних реалій**, до них відносять слова на позначення предметів та звичок повсякденного життя (*"spaghetti", "sauna" – «сауна», "paprika" – «паприка»*), роботи (*"trade unions" – «профспілки», "concierge" – «консьєрж»*), мистецтва і культури (*"allegro" – «алегро», "mural" – «фреска», "banjo" – «банджо»*), етнічних особливостей (*"yankee" – «янкі», "cockney" – «кокні»*), міри та грошей (*"lira" – «ліра», "mile" – «миля», "talent" – «талант»*) [там само].

Розглядаючи **суспільно-політичні реалії**, виокремлюють слова, які позначають адміністративний поділ (*"state" – «штат», "region" – «область»*), органи влади та їхні функції (*"senate" – «сенат», "chancellor" – «канцлер»*), аспекти політичного й соціального життя (*"lord" – «лорд», "samurai" – «самурай»*), а також військові поняття (*"marines" – «морська піхота», "phalanx" – «фаланга»*) [57].

За *локативною* ознакою розмежовують реалії, пов'язані з однією чи декількома мовами. Так, у площині **однієї мови** виокремлюють «свої реалії», які складають переважно слова, властиві мові певного етносу, наприклад, *"ale" – «світле англійське*

пиво»; а також «чужі реалії», які можуть бути запозиченнями з інших мов – словами-кальками, отриманими внаслідок буквального перекладу невластивих для цільової мови понять, або транскрибованими реаліями з інших мов [11, с. 4].

У площині **пари** мов виділяють «зовнішні реалії», які не властиві певним мовам, наприклад, реалія «фіорд» виявиться зовнішньою для будь-якого народу, окрім жителів Норвегії. До того ж, існує поняття «внутрішні реалії» – слова, які в парі мов будуть звичними для однієї та чужими для іншої. Таким чином, поняття «фіорд» у парі української та норвезької мов вважатиметься внутрішньою реалією для другої з них [там само].

Порівнюючи декілька мов, можна помітити формування регіональних реалій (до прикладу, валюта *"Euro"*, яка стала національною у низці країн) та інтернаціональних реалій, які увійшли до лексичного запасу багатьох мов, зберігши своє початкове значення (*"tequila", "rancho"*) [24].

Основним принципом класифікації реалій за Г. Д. Томахіним полягає у їх групуванні за *тематико-смисловими* особливостями. Влучність такого підходу полягає в тому, що об'єднані слова за тематикою можуть бути окремим компонентом лексико-семантичної системи мови певного народу [34, с. 38].

За Г. Д. Томахіним англомовні реалії розподіляються на:

реалії побуту, які позначають одяг та житло, транспорт, відпочинок, традиції та свята, засоби зв'язку, їжу та напої, жести, привітання та прощання, тости, компліменти, подяку, погодження та відмову, побутові заклади, прохання, забобони, міру та гроші, запрошення, мовленнєвий етикет, побутову поведінку та знайомства;

географічні реалії, до яких відносять флору та фауну, культурні рослини, класифікацію географічних реалій та природні ресурси;

суспільно-політичні реалії, які вживають на позначення державних символів і символів штатів, президента і апарату Білого дому, виконавчих відомств, державних службовців, реалій, пов'язаних з конституцією США, судовою системою, агентств,

виборів, реалій законодавчої влади, політичних партій і громадського самоврядування, місцевого самоврядування;

реалії системи освіти, релігії та культури, до яких відносять систему освіти, мистецтво, театр та кіно, літературу, засоби масової інформації, релігію та музику [там само, с. 41].

Відомий перекладознавець Пітер Ньюмарк [55] запропонував власну класифікацію реалій, яка включає:

реалії, що позначають поняття екології;

реалії матеріальної культури, серед яких виокремлює слова на позначення їжі, одягу, елементів побуту та будинків, а також транспорту;

реалії соціокультурної сфери;

реалії на позначення організацій, до яких входять політичні, адміністративні, релігійні та мистецькі;

реалії на позначення звичок та жестів [там само, р. 95].

Натомість В. С. Віноградов запропонував класифікацію слів-реалій виключно в тематичному ракурсі, яка фактично охоплює усі сфери людського життя та включає такі категорії:

побутові реалії на позначення одягу, грошей, житла, їжі, музичних інструментів, видів праці, народних свят;

етнографічні та міфологічні реалії;

реалії державного ладу і суспільного життя – сучасні та історичні;

реалії природного світу на позначення рослин, тварин та ландшафтів;

ономастичні реалії, до яких входять антропоніми, тобто власні назви, що потребують пояснення, назви музеїв, топоніми, імена літературних героїв;

асоціативні реалії, які охоплюють мовні, літературно-книжкові, фольклорні та історичні алюзії, колірну символіку, анімалістичні символи тощо [27].

Розглядаючи реалії в історико-семантичному контексті, як-от це пропонує Р. П. Зорівчак [13], як правило, виділяють:

власне реалії – реальні предмети чи явища, які пов'язані з конкретною мовною одиницею, наприклад, "*a gifted child*" – «*обдарована дитина*», "*a baby sitter*" – «*нянька*»;

історичні реалії, які вважають семантичними архаїзмами через відсутність понять, які стосуються життя сучасної людини. Згодом вони поступово зникають з активного вжитку, зберігаючи національний колорит окремої мови. Їм також властиво маркувати певні хронологічні особливості, наприклад «*тарниця*» – дерев'яне сідло гуцулів, "*a priest's hole*" – пристанище священика: таємна кімната у вежі чи церкві, де під час переслідування католиків в Англії священики знаходили прихисток [11, с. 5].

1.2 Функції і роль реалій у мові та тексті: лінгвокультурний аспект

Реалія, як і будь-яка інша лексична одиниця чи стале словосполучення, має певні особливості та виконує функції, що впливають на розвиток мови й комунікації у цілому. Найбільш виразною серед функцій реалій вважають *функцію формування соціальнокультурної компетентності*. Вивчення основних виявів цієї функції спричинило виникнення нових поглядів та припущень, які значно вплинули на успішність досліджень реалій. Так, В. М. Телія вбачає роль цієї функції у можливості носіїв мови сприймати світ на основі усвідомлених чи прихованих у підсвідомості знань певної культури й пізнання її контексту [30].

Інші визначення соціокультурної компетентності передбачають, з одного боку, застосування в комунікативних практиках носіїв різних національних культур країнознавчих, соціолінгвістичних, соціопсихологічних та міжкультурних умінь і досвіду для взаємного порозуміння [21, с. 224]. З другого боку, соціокультурна компетентність базується на привласненні іншої культури у зіставленні з власною. При цьому формування соціокультурної компетенції передбачає розуміння та використання безеквівалентної лексикки та реалій [2, с. 101].

Спираючись на класичну типологію функцій мови Романа Якобсона [42] дослідники реалій переважно роблять акцент на *референтній функції* реалій, особливо в контексті різноманітних цитат та посилань [4, с. 109], де реалії виконують цю функцію в ракурсі необхідного уточнення чи доповнення. Оскільки така інформація може викликати певні почуття та емоції у читача чи співрозмовника і таким чином зменшувати комунікативний бар'єр у взаємодії з незвичною для них культурою, тому йдеться також і про *експресивну функцію* реалій [23, с. 36], яка передбачає, що реалії слугують своєрідною прикрасою художнього твору. Вони сприяють більшій виразності, оригінальності та колоритності тексту, місцями підкреслюючи думки автора [4, с. 86].

Згідно з результатами дослідження Н. О. Фененко стосовно ролі тексту у взаємодії мови та культури [37, с. 152] реалії у текстах різних жанрів виконують низку функцій:

1. **Функція створення місцевого колориту**. Реалії вводять у текст чи художній твір передовсім для того, щоб відобразити етнографічні особливості певної культури. Проте такі лексичні одиниці також вживають для «архаїзації» тексту, щоб допомогти читачеві зануритися в атмосферу художньої дійсності, яка може кардинально відрізнятися від реального світу.

2. **Функція відтворення історичного колориту**. У багатьох випадках реалії слугують для відображення в тексті особливостей окремої історичної епохи.

3. **Функція естетизації побутової деталі**. Зазначену функцію можна виокремити у разі, коли реалії використовуються для позначення в тексті просторових відношень та/або предметів, які сприймаються візуально.

4. **Символьна функція**. Про цю функцію можна говорити, коли та чи інша реалія стає головним маркером культурного концепту, пов'язаного з іншими лейтмотивними словами-образами.

5. **Асоціативна функція** реалій більшою мірою пов’язана з їх актуалізацією в назві художнього твору.

6. **Функція маркера чужої культури**. Ця функція виявляється тоді, коли реалії використовують у тексті для відтворення чужої реальності поряд з репрезентацією оповідача, надаючи певну інформацію про його/її зовнішній вигляд, вид занять, звички та віросповідання [там само, с. 166].

Особливої уваги заслуговує **комунікативна функція** реалій, яка допомагає читачам розвивати та збагачувати власний духовний світ, пізнаючи незвичну реальність, описану в художніх текстах [39, с. 328].

Згідно із спостереженнями Ю. М. Лотмана, крім власне художніх функцій, реалії також можуть виконувати **політичну** чи **релігіозну функції** [20, с. 44], описуючи важливі історичні події у житті тієї чи іншої країни, які спроможні справляти враження на читача та змінювати його/її свідомість.

1.4 Поняття «реалія» в перекладацькому дискурсі. Способи та особливості перекладу реалій

Дослідження реалій досі залишається одним із основних питань, як все ще вважають не до кінця вивченим у перекладацькій сфері [49, p. 273]. Найчастіше під час перекладу неможливо знайти слова, які б з точністю передавали зміст реалій, зберігаючи їхній автентичний національний колорит, та містили такі самі конотації смислового, стилістичного й емоційного характеру, що властиві слову-оригіналу [1, с. 9].

Зважаючи на те, що особливостями перекладу будь-якого художнього твору є відтворення авторського замислу, змісту та сюжету тексту, перекладача, на думку О. В. Ребрія, також потрібно вважати автором художнього витвору мистецтва [28, с. 144]. Часом переклад навіть перевершує оригінальний твір, беручи до уваги те, що відтворювати текст іншою мовою набагато важче. Це стосується й перекладу реалій,

які слід, на думку науковця, перекладати методами, які зазвичай застосовують до безеквівалентної лексики [там само].

Вибір максимально правильного еквівалента до реалії іншої мови О. В. Ребрій визначає як «творчий акт потрійної природи», що супроводжується такими діями перекладача: переклад реалії (пошук необхідної інформації для відтворення значення культурно навантаженої лексичної одиниці), творчий підхід до підбору кращого відповідника реалії та словотворче адаптування реалій до мови перекладу [там само].

Згідно із зазначеними етапами інтерпретування реалій раніше цей процес відбувався виключно на інтуїтивному рівні, а також на основі власних переконань перекладача. Однак сьогодні існує низка правил та методів, яких необхідно дотримуватися під час перекладу реалій. Згідно з поглядами науковців щодо інтерпретування реалій, зокрема Я. Й. Рецкера [29], В. Н. Комісарова [15] та А. Ф. Федорова [36], виокремлюють такі способи перекладу реалій [1, с. 10]:

Транскодування, що включає *транскрибування* (передача фонетичних особливостей реалії вихідної мови, наприклад *“cowboy” – «ковбой»*) та *транслітерацію* (відтворення графічної форми реалії, наприклад, *“Coca-cola” – «Кока-кола»*). Зазвичай такі способи перекладу реалій застосовують для відтворення імен, назв компаній, художніх творів та інших видань, географічних назв тощо. Незважаючи на те, що за допомогою цих трансформацій переклад набуває певної екзотичності та рис віддаленої атмосфери іншої культури, їх використовують значно менше, ніж інші способи перекладу, оскільки передача звучання та графічний вигляд реалії зазвичай не розкривають її повного значення, а отже читачу важко зрозуміти, що вона насправді означає [там само].

Калькування, під яким мають на увазі дослівний чи буквальний переклад реалій (*“Thanksgiving Day” – «День Подяки»*). Існує також спосіб напівкалькування, що відбувається за допомогою транслітерації чи транскрибування [19, с. 47].

Описовий переклад, або дескриптивну перифразу використовують для більш розгорнутого пояснення реалій за допомогою словосполучень, які розкривають основні особливості окремої лексичної одиниці. Щоб досягти стислості та зменшити обсяг роз'яснення значення, застосовують короткі словосполучення, отримані завдяки транскрибуванню або калькуванню та описовому перекладу [1, с. 11].

Наближений переклад характеризується пошуком найбільш схожого за значенням відповідника до іншомовної реалії. Такі лексичні одиниці часто вважають «аналогами», проте у деяких випадках вони передають реалії дещо по-іншому, змінюючи їхні оригінальні конотації [там само, с. 12].

Трансформаційний переклад, який передбачає зміни синтаксичної структури речення, що спричиняє практично повну зміну вихідної реалії внаслідок лексико-граматичних перекладацьких трансформацій [там само].

До того ж, серед способів відтворення реалій виокремлюють також: **створення неологізму**, що характеризується формуванням нового слова, яке згодом може увійти до активного словника цільової мови; **контекстуальний переклад**, що базується на передачі змісту тексту, а не значення окремої іншомовної реалії; **гіперонімічне найменування** – передача видового поняття реалії родовим та **метод уподібнення,** за якого семантико-стилістичні функції реалії передаються за допомогою аналогів іншої мови [19, с. 47].

Крім цього, на думку Р. П. Зорівчак, при перекладі реалій може йтися і про комбіновану реномінацію, міжмовну транспозицію на конотативному рівні та контекстуальне розтлумачення реалій [13, с. 48] як перекладацькі трансформації.

Так, **комбінована реномінація**, що зазвичай актуалізується описовою перифразою чи транскрибуванням, є досить доречною у відтворенні семантики іншомовної реалії. Також трапляються випадки, коли не можна зберегти денотативне значення реалії. Тоді варто скористатися методом **міжмовної транспозиції на конотативному рівні** [1, с. 12]. Стосовно контекстуального розтлумачення реалій,

цей вид інтерпретації семантико-стилістичних зв'язків слів-маркерів безпосередньо з художнім твором, значення яких розкривається у культурному контексті [13, с. 93].

Відомі канадські перекладознавці Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне виокремлюють ще один спосіб перекладу реалій – **адаптацію**, що характеризується пошуком не еквіваленту, а еквівалентної ситуації [22]. Ще одним поширеним варіантом інтерпретації іншомовних реалій є **переклад-одомашнення**, за якого культурно-навантажені компоненти реалії-оригіналу заміщуються певними культурно-навантаженими одиницями мови перекладу [там само].

Більше того, Айвей Ші [58] у своїй праці "Accommodation in Translation" (2014) стверджує про синонімічність понять адаптації та акомодації, які є вираженням змін під час перекладу для передачі максимально наближеного оригінального сенсу. Він також підкреслює, що застосування таких перекладацьких трансформацій варто відносити до вільного перекладу, де адаптація здійснюється на політичному, культурному та естетичному рівнях [58].

Американський перекладач, історик та знавець теорії перекладу Лоуренс Венуті є прибічником **форенізації**, яка характеризується максимальним збереженням культурних особливостей тексту, що сприяє зближенню читача з культурою мови оригіналу [61, p. 19-20].

Отже, проаналізувавши вищезазначені способи перекладу іншомовних реалій, можна дійти висновку, що їх необхідно застосовувати індивідуально відповідно до ситуації та конкретної реалії. Вибір певного способу перекладу також залежить від типу та жанру тексту, його граматичних, стилістичних та семантичних особливостей, ролі реалії у контексті та її місця в семантиці і структурі вихідного тексту та тексту перекладу, правил перекладу конкретних реалій, а також специфіки читацької аудиторії.

Складнощі перекладацької інтерпретації реалій можуть бути спричинені також їхньою поширеністю і кількістю вживань у мові та тексті оригіналу [1, с. 12]. Тому необхідною для перекладача є гарна обізнаність з лінгвокультурними традиціями

конкретної мови та вміння оцінювати відповідність реалії змісту тексту оригіналу та його сприйняттю читачами.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Поняття «реалія» тлумачиться як лінгвальне явище, що вербалізується, переважно, безеквівалентною лексикою та активно використовується у певному національному середовищі. Реалії слугують носіями лінгвокультурних особливостей окремого народу, іноді переходячи до лексичного складу інших мов. Вивчення реалій є важливим у багатьох сферах, зокрема у мовознавстві, перекладознавстві, лінгвокраїнознавстві, лінгвокультурознавстві, історії тощо.

2. Існує чимало різноманітних класифікацій реалій, запропонованих такими дослідниками, як Г. Д. Томахін, В. С. Віноградов, С. Влахов, С. Флорин та іншими науковцями. Розподілення реалій на окремі категорії відбувається відповідно до особливостей їх вживання, структури, тематики та історико-семантичного контексту.

3. Істотним чинником під час дослідження природи реалій є визначення особливостей їхнього функціонування в мові та художніх творах, роль та значення в різних випадках вживання, а також вплив на розвиток мови та спілкування в цілому. Важливим також вважають розкриття питання соціокультурної компетентності, функціонування реалій у різностильових і різножанрових текстах в аспекті їхнього зв’язку з культурою народу, на чому акцентують Р. Й. Якобсон, В. М. Телія, Н. С. Валгіна та інші дослідники.

4. Особливої уваги заслуговує поняття «реалії» у контексті перекладу. Для інтерпретування цих лексичних одиниць застосовують чимало способів перекладу та перекладацьких трансформацій, найпоширенішими серед яких є транскодування (транскрибування та транслітерація), калькування, описовий, наближений та трансформаційний переклади, адаптація, утворення неологізму тощо. Зазначені

техніки систематизують процес перекладу та допомагають краще відтворювати ці лексичні одиниці іншою мовою. Необхідними для полегшення процесу перекладу реалій є обізнаність перекладача з нюансами вихідної мови, знання культури, історії та менталітету народу.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕАЛІЙ У РОМАНІ КАДЗУО ІШІҐУРО “AN ARTIST OF THE FLOATING WORLD” ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У сучасному світі для того, щоб ознайомитися з культурою іншого народу достатньо скористатися мережею Інтернет та відшукати необхідну інформацію. Подорожуючи іноземними країнами, можливо дізнатися про національні особливості, звичаї та традиції, народну творчість від корінних мешканців. Проте ще одним дієвим способом такого «культурного аналізу» є дослідження художньої літератури. Читаючи будь-який літературний витвір неможливо не зануритися в ту національну атмосферу, у межах якої розгортається сюжет твору. У художніх творах автори змальовують певні історичні події, характери головних героїв, говір, духовний складник народу, що формує типовий образ представника конкретної нації [9]. Таким чином, у кожному літературному доробку наявні лінгвокультурні реалії, що сприяють кращому відтворенню автентичних особливостей нації, згаданої у творі [26, с. 247]. Для дослідження цього питання нами було обрано англомовний роман Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World” (Ishiguro) та його українськомовний переклад «Художник хиткого світу» (у перекладі Тетяни Савчинської).

2.1 Особливості роману Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World”

Роман “An Artist of the Floating World" , опублікований у 1986 році, є одним із найвідоміших романів-антиутопій британського письменника-нобеліата японського походження Кадзуо Ішіґуро. Особливість цього художнього твору полягає у тому, що написаний він англійською мовою, а події у творі та головні герої є уособленням та відображенням японської культури [31].

Однак варто зазначити, що образ східної автентичності в романі Кадзуо Ішіґуро є дещо «уявним», оскільки автор залишив Японію із сім'єю в ранньому дитинстві та дізнавався про її культурні своєрідності від батьків [53, p. 3]. Як наслідок, через недостеменні знання письменником культурних особливостей Японії та його недостатній досвід життя в цій країні, не можна стверджувати, що японський світ, представлений у творі, повністю відповідає реальності [там само].

Незважаючи на це, у кожній нації протягом століть формувались та укорінювались сталі стереотипи стосовно людей певної професії, соціального стану чи гендеру. Саме їх автор намагався висвітлити у романі, наділяючи своїх персонажів рисами, які притаманні справжнім японцям. Таким чином, Кадзуо Ішіґуро допомагає читачам дізнатися про східні звичаї і традиції, опинитися на місці героїв у різних життєвих ситуаціях, стираючи культурні та географічні кордони [там само, с. 5].

Події у романі "An Artist of the Floating World" розгортаються в Японії після Другої світової війни, зокрема з 1948 по 1950 роки. Країна досі бореться з нищівними наслідками руйнувань та політичних переслідувань після всесвітньої трагедії. У художньому творі також показано вплив американської культури, що значно поширювався в японському суспільстві [26, с. 32]. Так, у романі помічаємо реалії, притаманні суто західній культурі, наприклад, вживання слова "cowboy" у момент, коли внук головного героя, Оно Масудзі, граючись, уявляє себе «самотнім рейнджером» – героєм американського вестерна.

Оповідачем роману є японець Оно Масудзі – шанований до війни художник, що намагався вплинути на розвиток політизованого мистецтва, поширеного в Європі [35]. Війна закінчилася для нього втратою дружини та сина, сам він уже постарів та більше не черпає натхнення для власних картин. Однак життя продовжується, але помилки та радикальні вчинки минулого віддзеркалюються в реальності та мають чималий вплив на майбутнє його дітей. Так, домовини про шлюб його наймолодшої доньки Норіко перебувають під загрозою через певні факти з молодості Оно [44]. Він зустрічає людей, які скоса позирають на нього та членів його родини, оскільки скептично

ставляться до його позиції та політичних поглядів, яких він дотримувався в юнацькому віці – у період розквіту своєї творчості, що набувала рис імпресіонізму [56].

Справа в тому, що під час війни Оно сприяв поширенню націоналістичної пропаганди, що зараз негативно впливає на його статус у суспільстві. Через це перші шлюбні домовини меншої доньки зазнали краху. Однак Оно вирішує покінчити з поширеними чутками, щоб це не ставило під сумнів його доброчесність, та змусити забути про його колишню діяльність [53, p. 9]. Він зустрічається з давніми друзями та спалює усі мости, що пов'язували його з політичною пропагандою.

Таким чином, увесь роман наповнений спогадами з минулого Оно Масудзі з різних періодів його життя – про навчання мистецтву, розваги з друзями, власне вчителювання та бажання бути художником у середовищі, де панували розваги, алкоголь, романтика – у хиткому світі, наповненому новітніми ідеями та нестійкою ідеологією [44].

Крім цього, важливим питанням, яке розкриває Кадзуо Ішіґуро у своєму романі є цінність родини. Практично все оточення Оно – це члени його сім'ї, з якими він намагається побудувати гарні дружні стосунки. Однак доньки дорослішають, і авторитет батька вже не грає для них такої важливої ролі. Оно непокоїть це питання, він шукає проблему в собі, забуваючи, що світ навколо та принципи нового суспільства змінюються. Він занурюється у своє минуле та ділиться ним, вважаючи свої націоналістичні помилки основною причиною сімейних негараздів. Однак все ще вважає себе боягузом та надто слабким і неспроможним змінити долю родини на краще [35].

2.2 Типологія та перекладацькі особливості японських реалій у романі

Незважаючи на те, що роман Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World" написаний англійською мовою, у ньому присутня чимала кількість реалій,

притаманних східній культурі, зокрема японській. Завдяки такому художньому прийому авторові легко вдається відтворити атмосферу того середовища, у якому відбуваються події, з усіма його особливостями та тонкощами суспільного життя.

Послуговуючись класифікацією реалій В. С. Виноградова [27], у цьому художньому творі можна виокремити чимало тематичних груп лексичних одиниць, що мають культурне забарвлення та вживаються для опису предметів і явищ, характерних для Японії.

Наприклад, під час опису подій чи інтер'єру у творі важливу роль відіграють побутові реалії. Серед них помічаємо, зокрема, слова на позначення їжі та напоїв, наприклад "*sake*" – українською «*саке*», що означає традиційний алкогольний японський напій, національної валюти ("*sen*" – «*сен*») та відомого всім одягу "*kimono*", що українською звуконаслідується як «*кімоно*».

Беручи до уваги перекладацький аспект вищезазначених реалій, можна помітити тенденцію, згідно з якою побутові реалії здебільшого інтерпретуються шляхом *транслітерації*, оскільки у перекладі зберігається графічна форма слова. Однак зустрічаємо й інший метод відтворення побутових японських реалій українською мовою. Зокрема, відомі всім нам «*палички*» для суш та ролів у тексті представлені словом "*chopsticks*", що у цьому разі демонструє пошук перекладачем конкретного відповідника, а отже застосування методу *калькування*. Крім цього, під час перекладу побутових реалій спостерігаємо приклади *описового перекладу*. Наприклад, реалія "*lanterns*", яку автор використовує для створення певного уявлення про інтер'єр відповідно до східних звичаїв, у перекладі відображена як «*червоні паперові ліхтарики*». Такий варіант перекладу є більш зрозумілим для читача, оскільки містить інформацію про деталі та вигляд ліхтариків.

Варто зазначити, що в художньому творі Кадзуо Ішіґуро звертає увагу на вподобання японців, зокрема їхню любов до садівництва та рослинного світу. Для зображення цієї національної особливості письменник використовує реалії

природного світу, наприклад “*bamboo*” – «*бамбук*», “*azalea*” – «*азалія*» та “*gingko*” – «*ґінкґо*». Що стосується перекладу цих реалій, то перші дві з них мають еквіваленти в українській мові та є звичними для нас, тобто можна стверджувати, що йдеться про *калькування*. Що стосується слова «*ґінкґо*», виду дерев, що поширені в Японії, перекладач вдається до *транскрибування* реалії.

Крім цього, у романі наявні реалії суспільного життя, такі як “*sensei*” – «*сенсей*» та “*harakiri*” – «*харакірі*», які в україномовному перекладі відтворюються за допомогою *транслітерації*. Такі лексичні одиниці переважно вказують на статус головних героїв у суспільстві, родині, а також характерні особливості соціального життя в Японії. У художньому творі зустрічаємо реалії, що містять певні примітки перекладача, у яких міститься пояснення до окремих слів. Серед зазначених реалій виокремлюємо такі лексичні одиниці, як “*Oji*” – «*Оджі*», що означає дідусь, та “*Obasan*” – «*Обасан*», (японське слово, що вживається для звертання до тітки чи жінки середнього віку. Отже, у першому випадку реалія інтерпретована за допомогою *транскрибування*, а в другому – *транслітерації*. Однак важливу роль в обох випадках відіграють пояснення перекладача, тому додатково застосовується метод *комбінованої реномінації*.

Більш того, в україномовній версії роману зустрічаємо реалії суспільного життя, які графічно виділені курсивом, як наприклад, слово “*miai*” – «*міай*», що відтворене за допомогою транскрибуванняй означає те, що в Японії прийнято вважати як оглядини, зустріч сімей наречених, які мають намір побратися [43]. Застосовуючи такий прийом відтворення реалій, перекладач намагається підкреслити національний колорит та привернути увагу читача.

У романі письменник використовує низку ономастичних реалій. Так, у художньому творі зустрічаємо чимало топонімів, серед яких назви міст, вулиць та районів (“*Honcho*” – «*Хончо*», “*Furukawa*” – «*Фурукава*»), власних назв на позначення готелів, компаній та інших закладів (“*Kimura*” – «*Кімура*», “*Hamabara*” – «*Гамабара*»), а також відомих постатей в японській історії та культурі, наприклад,

письменник згадує видатного воїна “*Miyamoto Musashi*” – «*Міямото Мусаші*». Проаналізувавши способи перекладу ономастичних реалій, узагальнимо, що усі 12 реалій цього виду було інтерпретовано за допомогою транскодування, а саме, транслітерації та транскрибування.

Велику увагу в романі приділено мистецтву. Навіть сама назва твору “An Artist of the Floating World” містить у собі глибокий сенс та акцентує увагу на швидкоплинності, нестабільності та постійному новаторстві в цій сфері. На позначення слів мистецької тематики письменник вдається до використання етнографічних реалій, наприклад “*kabuki*” – «*кабукі*» (традиційний театр у Японії) чи *“kendo”* – «кендо», що з японської означає бойове мистецтво фехтування дерев’яними мечами [51]. Щодо перекладу цих реалій, простежуємо використання перекладачем способу транслітерації.

2.3 Функціонування та кількісна характеристика реалій за типологією і способом перекладу

Беручи до уваги функційний аспект використання лінгвокультурних реалій у романі Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World”, можна простежити, що практично всі лексичні одиниці вживаються для відтворення місцевого колориту. Наприклад, реалії природного світу, етнографічні та ономастичні реалії допомагають читачеві максимально уявити та заглибитися в те середовище, у якому розгортаються основні події сюжету, стати спостерігачем нетипової для нього культури, традицій та звичаїв.

Можна також стверджувати й про наявність у реалій функції створення історичного колориту. Незважаючи на те, що сам автор не був свідком подій у Японії у післявоєнні часи, йому чудово вдається відтворити особливості політичних переконань та буденності в цій країні, використовуючи у творі реалії суспільного

життя. Більш того, ці ж лексичні одиниці, а особливо побутові реалії, також виконують функцію естетизації побутової деталі. Саме предмети широкого вжитку, елементи декору чи інтер'єру сприяють створенню візуальної картини сюжету та способу життя мешканців Японії.

Крім цього, оскільки в романі відображено вплив американської культури на різні сфери життя в Японії, зокрема, кіномистецтво, можна виокремити функцію маркера чужої культури на основі вживання американізмів, наприклад, реалії "*cowboy*".

Загалом для аналізу з роману Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World" методом суцільної вибірки було вилучено 30 реалій японського походження. Виокремлені лексичні одиниці було включено до п'яти тематичних груп (див. Рис. 2.1).

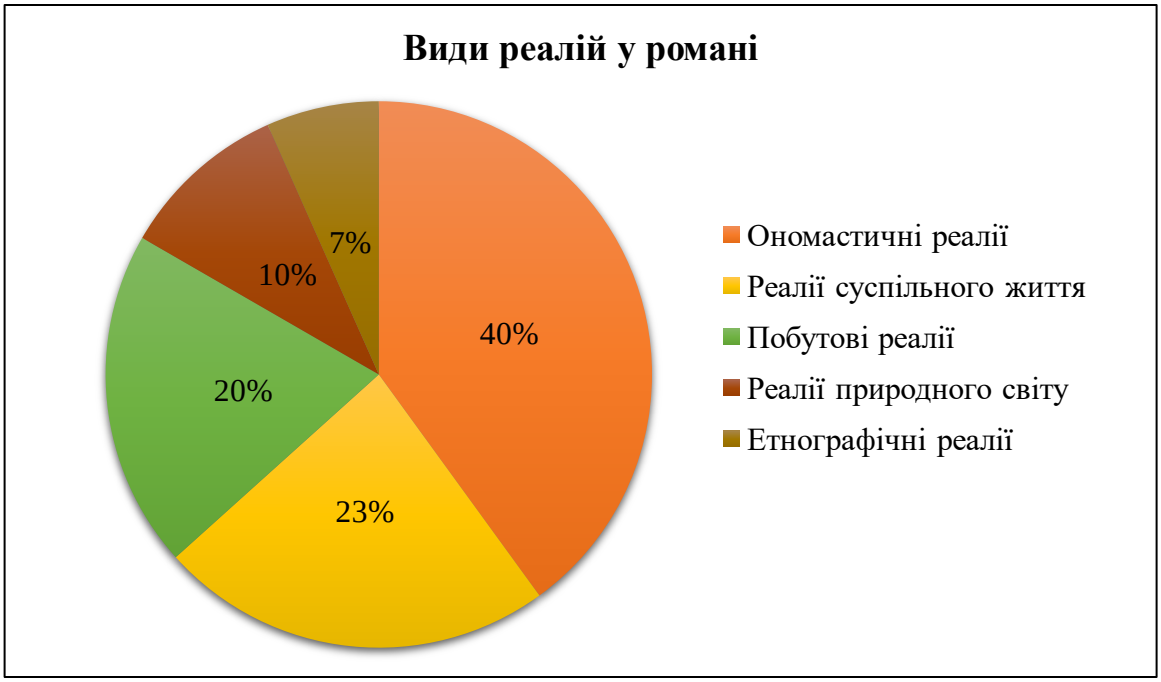

Рисунок 2.1 − Відсоткове співвідношення реалій за тематикою у романі Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World"

Отримані результати показують, що в аналізованому художньому творі значною мірою переважають ономастичні реалії, що становлять 40% серед обраних одиниць.

Наступну за чисельністю ланку складають реалії суспільного життя (23%) та побутові реалії (20%). Також згідно із зазначеними на діаграмі кількісними даними реалії природного світу та етнографічні реалії є найменш вживаними автором роману-антиутопії та становлять відповідно 10% та 7%. Отже, частотність використання реалій за тематикою дозволяє дійти висновку, що основну роль у зображенні японської культурної автентичності в романі відіграють ономастичні реалії, реалії суспільного життя та побутові реалії.

Серед виокремлених лексичних одиниць у перекладацькому ракурсі було встановлено відсоткове співвідношення способів перекладу реалій українською мовою (див. Рис. 2.2).

Рисунок 2.2 − Відсоткове співвідношення способів перекладу роману Кадзуо Ішіґуро “Художник хиткого світу” Тетяною Савчинською

З огляду на отримані результати доходимо висновку про активне застосування перекладачем в україномовній версії роману Кадзуо Ішіґуро “Художник хиткого світу” транслітерації (40%) та транскрибування (37%) як способів перекладу реалій. Наступним за частотою методом, який використовується для інтерпретування реалій

у романі, є калькування, що становить 14%. Найменш поширеними способами передачі реалій виявилися описовий переклад, транскрибування і транслітерація в поєднанні із комбінованою реномінацією, становлячи по 3% кожний.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Протягом століть будь-який художній твір містив у собі щось більше, ніж захопливий сюжет, неочікуваний перебіг подій, трагічна чи надзвичайна історія головних персонажів чи прихований зміст. Кожен письменник підсвідомо чи навмисно вводить у свій літературний твір національно-культурний аспект, що проявляється в манері говоріння персонажів твору та їхніх звичках, в описі пейзажів чи інтер'єру. Для відтворення цього особливого колориту та створення узагальненого образу представника певного народу автори використовують так звані слова-маркери культури – лінгвокультурні реалії.

2. Тематичний аналіз роману-антиутопії Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World" демонструє наявність ономастичних реалій, реалій суспільного життя, побутових реалій, реалій природного світу та етнографічних реалій Японії з переважаючою більшістю перших трьох згаданих категорій лексичних одиниць.

3. Вищезазначені реалії сприяють відтворенню культурної та побутової дійсності Японії у повоєнні часи. Функціонування цих лінгвальних одиниць характеризується створенням місцевого та історичного колориту, естетизацією побутової деталі, а також маркуванням виявів чужої культури.

4. У перекладі реалій роману з англійської мови українською перекладач вдається до низки перекладацьких прийомів. Зокрема, найбільша кількість досліджених лексичних одиниць інтерпретується за допомогою транслітерації та транскрибування, що максимально наближують читача до оригінального звучання та походження лінгвокультурних реалій. Крім цього, простежується тенденція

відтворювати такі лінгвальні одиниці українською мовою, використовуючи описовий переклад, а доповнення перекладу власними коментарями та поясненнями перекладача, таким чином застосовуючи стратегію комбінованої реномінації, транскрибуючи та транслітеруючи японські реалії в україномовній версії роману.

ВИСНОВКИ

Питання вивчення лінгвокультурних реалій все ще залишається недостатньо дослідженим і тому досить актуальним у сучасних лінгвістиці та перекладознавстві. З роками лексичний словник кожної мови поповнюється, з'являються слова на позначення витворів новітньої культури та подій, що відбуваються в соціумі. Саме тому дослідження цього лінгвального явища завжди матиме перспективи на майбутнє завдяки швидкоплинності розвитку суспільства та окремих націй.

У роботі представлено теоретичні відомості та обґрунтування терміну «реалія» відповідно до концепцій відомих науковців та знавців лінгвокультурології. Розглянуто основні критерії розподілу реалій на певні групи та їх класифікації на основі спільних особливостей, зокрема, за семантикою, структурою, тематикою та належністю до активного словника певного народу. Дослідження ролі реалій у художньому тексті дало змогу виокремити основні функції лексичних одиниць у взаємозв'язку з культурним контекстом та розумінням читачами їхнього значення. На основі опрацьованих матеріалів було схарактеризовано найбільш поширені способи перекладу лінгвокультурних реалій, зокрема. транскодування, калькування, дескриптивну перифразу, контекстуальний переклад, комбіновану реномінацію тощо.

Аналіз емпіричного матеріалу дозволив встановити особливості використання лінгвокультурних реалій у романі Кадзуо Ішіґуро "An Artist of the Floating World" та його перекладі українською мовою Тетяною Савчинською «Художник хиткого світу». У роботі містяться приклади японських реалій, поєднаних за тематичними групами відповідно до сфер вживання та контекстуального значення, серед яких переважають ономастичні реалії, реалії суспільного життя та побутові реалії.

Виокремлені реалії було проаналізовано з позицій перекладу в контексті основних способів інтерпретації представленого ілюстративного матеріалу, переважаючими серед яких виявилися транслітерація, транскрибування та калькування. Такі способи відтворення лінгвокультурних реалій дозволяють

максимально наблизити читача до дійсності іншого національного середовища та графічно відобразити звучання незнайомих слів.

Проведений аналіз сприяв розкриттю особливостей функціонування реалій у досліджуваному романі та його україномовному перекладі, зокрема в аспекті створення національної та соціокультурної картини японського суспільства, поряд із зображенням узагальненого портрету представників східного світу. Результати дослідження реалій у тематичному та перекладацькому ракурсах унаочнено зображено та схарактеризовано за допомогою діаграм.

Реалії як відображення духовного та матеріального складників ментальності будь-якого народу об’єднують мову та культуру етносу, вирізняючи його серед інших національних утворень. Саме тому результати цього дослідження можуть слугувати джерелом для подальшого детального вивчення японських лінгвокультурних реалій в англомовних художніх текстах та їх україномовних перекладах. Результати аналізу дають чіткіші уявлення про реалії як лінгвальне явище, розширюючи межі досліджень у сферах лінгвістики та перекладознавства.

РЕЗЮМЕ

У роботі розглянуто основні особливості відтворення етнічних цінностей мови та культури окремого соціуму. Об’єктом дослідження виступають лінгвокультурні реалії, переважно японські, наявні в романі Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World” та його україномовному перекладі Тетяною Савчинською «Художник хиткого світу».

У першому розділі схарактеризовано теоретичні засади вивчення поняття лінгвокультурних реалій, розглянуто основні критерії їх виокремлення їх та уналежнення до певних видів та категорій. У цій частині роботи висвітлено функційні особливості та роль вживання реалій у художньому тексті, а також способи їх відтворення в перекладі іншими мовами.

Другий розділ присвячено аналізу лінгвокультурного аспекту досліджуваного художнього тексту. У ньому містяться відомості про особливості роману-антиутопії Кадзуо Ішіґуро “An Artist of the Floating World”, проаналізовано приклади реалій за тематикою та способами перекладу, наявних в україномовному варіанті роману. Отримані результати викладено та унаочнено у вигляді діаграм, що відображають відсоткове співвідношення частотності використання реалій за тематикою та способом перекладу.

Проаналізовані дані стосовно реалій у лінгвокультурному та перекладацькому ракурсах роману Кадзуо Ішіґуро та його україномовного перекладу поглиблюють знання про особливості їх вживання та роль у розвитку мови та культури в цілому.

Предметом подальших досліджень можуть стати лінгвокультурні реалії в інших художніх творах різноманітних жанрів, піснях, говірках окремих соціальних груп тощо. Здійснення подальших досліджень сприятимуть відкриттю нових перспектив вивчення значення реалій у формуванні національної ментальності та виявлення взаємозв’язку мови та культури.

Ключові слова: реалія, лексична одиниця, тематика, способи перекладу, лінгвокультурний аспект.

RÉSUMÉ

This paper addresses the main features of reproducing ethnic values in the language and culture of a concrete society. The research focuses upon lingujcultural realias in Kazuo Ishiguro's "An Artist of the Floating World" and its Ukrainian version of translation entitled Kazuo Ishiguro “An Artist of the Floating World”.

The first chapter substantiates the theoretical foundations of linguocultural realia studies, examines the main criteria for their identification and referring to specific types and categories. This chapter also reveals functional properties and the role of realias in literary text, as well as the ways of their translation into other languages.

The second chapter highlights the analysis of linguocultural manifestations in the literary text under study. It contains the information about the specificity of Kazuo Ishiguro's anti-utopian novel, presenting the types of realias and methods of translation used in the Ukrainian version of the novel. The obtained results are visualized and characterized in the diagrams the show the percentage of realias’ frequency according to their type and method of translation.

The analyzed data concerning realias from the linguocultural and translational perspectives of Kazuo Ishiguro's novel and its Ukrainian translation deepen our knowledge of the specifics of their use and their role in the development of language and culture in general.

Further research may address linguocultural realias in other literary texts of various genres, in songs, social dialects, etc. Such research might contribute to outlining new perspectives on the study of realias and their role in shaping the national mentality and revealing the interrelation between language and culture.

Key words: realia, lexical unit, thenatics, ways of translation, linguocultural aspect.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н. М. Відтворення реалій як перекладознавча проблема. Філологічні науки. 2014. Кн. 3. С. 9 – 12.
2. Болдырева Т. В. Социокультурная компетенция как связующее звено иноязычной коммуникативной и межкультурной компетенций в обучении иностранному языку. Вестник Бурятского государственного университета. Философия. 2011. Выпуск 15. С. 100 – 105.
3. Бурбак О. Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу. Іноземна філологія. 1985. № 79. С. 68–69.
4. Валгина Н. С. Теория текста. Москва : Логос, 2003. 280 с.
5. Вежбицкая А. Язык. Культура. Москва : Русские словари. 1996. 416 с.
6. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 2000. 387 с.
7. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1978. 174 с.
8. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 342 с.
9. Войтенко Г. Культура мовлення, виражена у творах відомих українських драматургів. URL : http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Philologia/22938.doc.htm (дата звернення: 18.12.2021).
10. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. Наукові записки. Вип. XXVI. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2000. С. 56–64.
11. Герцовська Н. О. Реалія як лінгвістичне явище. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2014. Вип. 12. С, 36 – 42.

12. Горлецька К. О. Лінгвокультурні реалії. Їх типологія та функціонування як лінгвального явища. IV Міжнародна студентська науково-практична онлайн конференція «Реалізація наукового потенціалу студента вищої школи: виклики, перспективні напрями». Київ, 2022 (у друці).
13. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів укр. прози). Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 108 с.
14. Каленюк С. О. Компаративна лінгвістика та лінгвофілософія. Миколаїв : Миколаївський нац. університет, 2017. 206 с.
15. Комиссаров В. Н. Теория перевода. Москва : Высшая школа. 1990. 253 с.
16. Кононенко П. Свою Україну любіть. Київ : Твім інтер, 1996. 224 с.
17. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ : Видавництво Київського університету, 1971. 130 с.
18. Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації. Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики 23-25 вересня 1999 р. Київ, 1999. С. 42-45.
19. Кравченко В. Л., Петрович О. С., Петрушова Н. В. Особливості перекладу британських реалій оповідання А. К. Дойла «Скандал у богемії» українською мовою. Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 93. 2021. С. 43 – 52.
20. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. Санкт-Петербург : «Искусство – СПБ», 1998. 285 с.
21. Медведєва С. О. Шляхи формування соціокультурних компетенцій. Матеріали II Міжнародної наукової конференції "Сучасні напрямки викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія", Горлівка, 25-26 квітня 2012 р. – 2012. – С. 223 – 225.

22. Мзареулов К. Фантастика. Общий курс. URL : https://public.wikireading.ru/81492 (дата звернення: 18.12.2021).
23. Михайлов Н. Н. Теория художественного текста: учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 224 с.
24. Молоканов П. Похожие, но разные…. (Сравнение национального характера британцев и американцев в процессе межкультурной коммуникации.). URL : https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2013/04/07/pokhozhie-no-raznye-sravnenienatsionalnogo-kharaktera-britantsev-i (дата звернення 24.11.2021).
25. Мороз А. А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження. Бердянськ, 1999. 104 с.
26. Олеськів М. І. Translation of cultural realia in the context of localization. Франкофонія в умовах глобалізації і полікультурності світу: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2020. С. 247– 248.
27. Особливості класифікації реалій та виявлення їх аксіологічного потенціалу. URL : https://naub.oa.edu.ua/2015/особливості-класифікації-реалій-та-в-2/ (дата звернення 02.12.2021).
28. Ребрій О. В. 2012. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
29. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода. Москва : Международные отношения. 1974. 58 с.
30. Роль мови у процесі пізнання. URL : https://studfiles.net/preview/5081249/page:4/ (дата звернення 02.12.2021).

31. Романцова Б. За що Кадзуо Ішіґуро дали Нобелівську премію. URL : http://litakcent.com/2017/10/05/za-shho-kadzuo-ishiguro-dali-nobelivsku-premiyu/ (дата звернення 15.04.2022).
32. Россельс Вл. Перевод и национальное своеобразие подлинника. Вопросы художественного перевода. Москва : Сов. писатель, 1955. 169 с.
33. Соболев Л. Н. О переводе образа образом. Москва : Сов. писатель, 1955. 290 с.
34. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Пособие по страноведению: Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая школа, 1998. 239 с.
35. Улюра Г. Якщо розхитати світ. URL : https://zbruc.eu/node/99543 (дата звернення 16.04.2022).
36. Федоров А. В. О художественном переводе. Ленинград : Гослитиздат, 1941. 260 с.
37. Фененко Н. А. Функциональный потенциал реалий во французском тексте. Вестник Воронежского государственного университета. 2014. Выпуск 12. С. 151 – 172.
38. Хрипко С. А. Духовно-релігійні вияви української ментальності: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.11. Київ, 2003. 19 с.
39. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навчальний посібник для студентів факультету української філології. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 192 с.
40. Шатков, Г. В. Перевод русской безэквивалентной лексики на норвежский язык : На материале норвежских переводов русской общественно-политической литературы (автореф. дис. канд. филол. наук). Москва, 1952. 14 с.
41. Якимчук А. П. Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача. URL : http://eprints.zu.edu.ua/2023/1/17.pdf (дата звернення: 18.12.2021).

42. Якобсон, Р. Взгляд на развитие семиотики. Язык и бессознательное / пер. с англ., фр. К. Голубович. Москва : Гнозис. 1996. 248 с.
43. Японія – Повсякденне життя та соціальні звичаї. URL : https://delphipages.live/uk/%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5/daily-life-and-social-customs (дата звернення 17.04.2022).
44. An Artist of the Floating World Summary. URL : https://www.supersummary.com/an-artist-of-the-floating-world/summary/ (дата звернення 16.04.2022).
45. Bassnett S. Translation studies. London and New York : Routledge, 2013. 176 p.
46. Bhabha H. K. The Location of Culture. London : Routledge, 1994. 285 p.
47. Buden B., Bery A., Nowotny S., Simon S. Cultural translation: An introduction to the problem, and responses. Translation Studies. 2009. Vol. 2. No. 2. P. 196 – 219 p.
48. Isaeva Sh. Linguoculturological aspect of translating realias. Philology Matters. 2020. Iss. 3. Article 11. P. 132– 149.
49. Ischenko I. Difficulties while translating realia. Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Сер.: Філологічні науки. 2012. Вип. 1 (3). С. 273 – 278.
50. Jakobson R. On linguistic aspects of translation. The Translation Studies Reader / ed. by L. Venuti. London : Routledge, 1959. P. 113-118. URL : http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674731615.c18 (дата звернення 18.04.2022).
51. Kendo fencing. URL : https://www.britannica.com/sports/kendo (дата звернення 18.04.2022).
52. Maitland S. What is Cultural Translation? London : Bloomsbury Publishing, 2017. 177 p.

53. Mäkinen M. Representation of Japan in Kazuo Ishiguro's Novels. An Analysis of *A Pale View of Hills* and *An Artist of the Floating World*. University of Eastern Finland. Philosophical Faculty. English Language and Culture. 2018. 73 p.
54. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prenticehall, 1988. 292 p.
55. Newmark P. Approaches to Translation. Oxford ; New York : Pergamon Press. 1981. 200 p.
56. Pistelli J. Kazuo Ishiguro, An Artist of the Floating World. URL : https://johnpistelli.com/2014/06/17/an-artist-of-the-floating-world-kazuo-ishiguros-aestheticism/ (дата звернення 17.04.2022).
57. Realia. URL : https://www.unica.it/static/resources/cms/documents/REALIA.pdf (дата звернення 24.11.2021).
58. Shi A. Accommodation in Translation. URL : http://translationjournal.net/journal/29accom.htm (дата звернення 18.04.2022).
59. Tellini S. Identity and nation in Kazuo Ishiguro's *An Artist of the Floating World*. Transnational Literature. 2018. Vol. 10. No. 2. P. 1 – 10.
60. Turgut Z. R. Looking at the changing world through a displaced and estranged artist: Kazuo Ishiguro's, 'an artist of the floating world'. Academic Journals. 2017. Vol. 8 (4). P. 32 – 36.
61. Venuti L. The Translator's Invisibility. A History of Translation. 3rd ed. Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press. 2004. 353 p.
62. Yan C. The culture turn in translation studies. OpenJournal of Modern Linguistics. 2014. Vol. 4. No. 4. P. 487 – 494.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

СУМ – Словник української мови: в 11 томах. Том 4. Київ : Наукова думка, 1973. 522 с.

CD – Collins dictionary. Realia. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/realia (дата звернення 18.11.2021).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ishiguro – Ishiguro K. An Artist of the Floating World. London : Faber and Faber, 1986. 206 p.

Ішіґуро – Ішіґуро К. Художник хиткого світу / Пер. Тетяни Савчинської. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 232 с.